

Bảo tồn giá trị văn hóa chợ nổi Cái Bè

THS. VÕ VĂN SƠN

Hình thành từ lâu đời, chợ nổi Cái Bè (Tiền Giang) là một trong những chợ nổi mang nét văn hóa đặc thù của vùng Tây Nam Bộ. Sự ra đời và phát triển chợ nổi đã khẳng định tinh thần năng động, đầy sáng tạo của cư dân vùng sông nước. Với những nét sinh hoạt độc đáo, chợ nổi Cái Bè là một trong những địa điểm du lịch hấp dẫn của Tiền Giang nói riêng và Tây Nam Bộ nói chung. Bởi vậy, việc bảo tồn giá trị văn hóa chợ nổi Cái Bè cần được chú trọng.

Lịch sử hình thành và phát triển của chợ nổi Cái Bè

Chợ nổi Tây Nam Bộ nói chung và Cái Bè nói riêng được hình thành từ khi có bước chân của lưu dân người Việt vào khai phá vùng đất này từ thế kỷ 17 - 18. Chợ nổi hình thành trong điều kiện giao thông và phương tiện lưu thông đường bộ chưa phát triển, nên khi có nhu cầu buôn bán, trao đổi, người ta liền tụ tập mua bán trên sông, bằng các phương tiện như xuồng, ghe. Sách *Gia Định thành thông chí* ghi nhận đầu thế kỷ 19, chợ nổi Cái Bè rất sung túc. Bè tre đậu kín vàm rạch, chờ lúa gạo, cá khô, cau khô và các loại vỏ cây già, cây đước bán tận Campuchia.

Theo tiến trình phát triển, cùng với tác động của nhiều yếu tố khách quan, chợ nổi Cái Bè không còn sầm uất như xưa và ngày càng bị thu hẹp. Chợ nổi Cái Bè đang đứng trước nguy cơ mai một những giá trị làm nên bản sắc. Hiện nay, chợ nổi Cái Bè không còn là một chợ nổi đông đúc, trên bến dưới thuyền. Theo khảo sát của chúng tôi, số lượng ghe thuyền neo đậu ở trung tâm chợ nổi đã giảm nhiều so với trước đây. Nguyên nhân chính là do hệ thống giao thông đường bộ hiện nay đã phát triển nên lượng ghe thuyền hoạt động trên chợ nổi Cái Bè đã giảm nhanh chóng, chỉ còn khoảng 150 - 200 ghe buôn bán sỉ các mặt hàng trái cây, rau, củ, quả... Bên cạnh đó là tình trạng sông rạch có nhiều rác gây ô nhiễm môi trường, làm mất vẻ đẹp của cảnh quan thiên nhiên. Điều này khiến cho sức hút của chợ nổi đối với du khách cũng giảm đi.

Chính vì thế, cuối năm 2017 UBND huyện Cái Bè đã lập đề án "Bảo tồn và phát huy chợ nổi Cái Bè". Theo đề án, chợ nổi Cái Bè sẽ được giữ nguyên hiện trạng, nhưng có sự sắp xếp, quản lý, bố trí lại để đáp ứng các yêu cầu về an toàn giao thông thủy; vùng nước quy hoạch có chiều dài từ 400 - 500m từ vàm Cái Bè đến ngã Kênh 28; đảm bảo số lượng ghe, tàu neo đậu cố định từ 100 - 150 chiếc và tiếp nhận 200 - 300 ghe, tàu neo đậu mua bán có tải trọng từ 20 - 60 tấn. Đồng thời, phải bảo tồn tối đa những giá trị văn hóa tiêu biểu, đặc sắc của chợ nổi nhằm đáp ứng nhu cầu sinh kế của người dân và nhu cầu tham quan, mua sắm của du khách.

Du lịch văn hóa chợ nổi Cái Bè

Một trong các sản phẩm du lịch chủ đạo ở vùng đồng bằng sông Cửu Long là tham quan chợ nổi. Nhiều chuyên gia kinh tế cho rằng, chợ nổi là nguồn tài nguyên quý giá, là đặc sản du lịch của vùng đồng bằng sông Cửu Long bởi nét độc đáo không nơi nào có được. Du lịch chợ nổi đã tạo việc làm và thu nhập cho người dân địa phương thông qua việc phục vụ du khách đi lại, tham quan, ăn uống, mua sắm và vui chơi giải trí. Ngoài ra, du lịch chợ nổi cũng góp phần làm đa dạng hóa các loại hình du lịch cho vùng.

Với những nét sinh hoạt độc đáo, chợ nổi Cái Bè là một trong những địa điểm du lịch ở Tiền Giang thu hút đông đảo du khách trong và ngoài nước ghé thăm. Có thời điểm, lượng khách tham quan chợ nổi Cái Bè chiếm khoảng 80% tổng số du khách đến huyện Cái Bè. Và đây cũng là điểm du lịch

được các công ty lữ hành khai thác mạnh, hầu như trong các hành trình du lịch về miền Tây đều có ít nhất một đến hai lịch trình khám phá chợ nổi Cái Bè. Thông thường, các công ty lữ hành sẽ bố trí những chiếc dò nhỏ đưa khách qua những dòng kênh, rạch nhỏ đến thăm nhà cổ Ba Đức, đi chợ nổi Cái Bè, tham quan cảnh hạp chợ trên sông, trải nghiệm mua bán với các thương lái, tìm hiểu nét văn hóa mua bán trên sông rất đặc trưng của người dân Nam Bộ, rồi ghé các lò bún, bánh tráng, cốm ven sông, tìm hiểu các nghề thủ công, truyền thống...

Tuy nhiên hiện nay, các hoạt động tại chợ nổi Cái Bè đang bộc lộ nhiều bất cập: các hộ dân trên bờ và tại chợ nổi Cái Bè mua bán sinh hoạt trên sông có thói quen vứt rác gây ô nhiễm môi trường nước; sản phẩm mua bán trên chợ nổi, các dịch vụ khác giá đôi khi còn đắt hơn so với trên bờ; một số thương lái chưa ứng xử thân thiện, văn minh với khách; vệ sinh an toàn thực phẩm chưa đảm bảo; công tác đảm bảo an ninh trật tự, an toàn giao thông đường thủy, an toàn phòng chống cháy nổ và cứu nạn cứu hộ vẫn chưa tốt... làm ảnh hưởng đến chất lượng du lịch chợ nổi và công tác bảo tồn chợ nổi. Theo khảo sát thực tế tại chợ nổi Cái Bè vào tháng 7/2018, trong số 100 du khách nước ngoài được hỏi thì có đến 65% trả lời không chắc chắn quay lại chợ nổi; con số này ở khách nội địa là 35%...

Qua khảo sát, chúng tôi nhận thấy ghe thuyền mua bán đã giảm đi rất nhiều, chỉ còn 100 - 200 ghe. Nếu mỗi năm chợ nổi giảm 10 - 20 ghe thì đến năm 2030 chợ nổi Cái Bè có nguy cơ bị biến mất. Nếu chính quyền địa phương không có những giải pháp tối ưu để bảo tồn và phát triển thì chợ nổi Cái Bè có ngày sẽ bị "chìm" theo xu hướng phát triển của xã hội. Ông Nguyễn Quốc Thanh, Chủ tịch UBND huyện Cái Bè nhìn nhận: "Vai trò của chợ nổi Cái Bè trong phát triển du lịch địa phương đã được khẳng định từ lâu. Tuy nhiên, quy luật đào thải khắc nghiệt của tự nhiên đòi hỏi phải có bàn tay kiến tạo của con người, để chợ nổi không chỉ đơn thuần là một kênh phân phối, một địa điểm giao thương mà phải được chú

Du khách quốc tế khám phá chợ nổi Cái Bè. Ảnh: Võ Nguyên Phú

trọng đầu tư như một sản phẩm du lịch độc đáo. Nếu không bảo tồn và phát huy được chợ nổi Cái Bè thì sức hấp dẫn của du lịch cũng sẽ giảm dần, Tiền Giang sẽ mất đi một sản phẩm đặc thù có tính cạnh tranh cao”.

Làm gì để bảo tồn và phát triển chợ nổi Cái Bè?

UBND huyện Cái Bè cần phối hợp với các sở, ngành có liên quan làm tốt công tác tuyên truyền, nâng cao nhận thức cho người dân địa phương, các hộ tiểu thương mua bán trên chợ nổi Cái Bè về việc bảo vệ môi trường trên sông và phát triển du lịch. Công tác này được thực hiện trên các phương tiện truyền thông đại chúng, tờ gấp tuyên truyền đến các ghe, tàu, phương tiện mua bán trên chợ nổi. Cần lập tổ công tác vận động tuyên truyền các hộ tiểu thương thực hiện việc bảo vệ môi trường và thực hiện nếp sống văn hóa, văn minh, ứng xử thân thiện với nhau, đặc biệt là với khách du lịch.

Đồng thời, thành lập Ban quản lý Chợ nổi Cái Bè nhằm thường xuyên theo dõi, nhắc nhở các hộ tiểu thương và thực hiện tốt công tác đảm bảo an ninh trật tự, vệ sinh môi trường, an toàn giao thông đường thủy nội địa, phòng chống cháy nổ và các biện pháp cứu nạn, cứu hộ khi cần thiết; tổ chức phương tiện (thuê, mượn) thu gom rác thải hàng ngày đưa đến điểm xử lý theo quy định, xây

dựng điểm vệ sinh công cộng phục vụ tiểu thương và khách du lịch; tổ chức chiến dịch thu gom và xử lý rác thải; quy định các ghe, tàu, xuống buôn bán trên sông, các phương tiện chuyên chở khách tham quan phải có dụng cụ đựng rác; yêu cầu chủ tàu và hướng dẫn viên nhắc nhở du khách về ý thức bảo vệ môi trường trong lúc tham quan.

Cùng với đó, tổ chức các lớp bồi dưỡng, tập huấn về du lịch và về việc đảm bảo an ninh, an toàn giao thông đường thủy nội địa, an toàn phòng chống cháy nổ và cứu nạn cứu hộ cho các chủ phương tiện vận chuyển khách du lịch, tiểu thương và người dân địa phương, để họ có thể trở thành những hướng dẫn viên du lịch tại chỗ, theo phương châm “mỗi người dân là một hướng dẫn viên du lịch”; tiến hành rà soát, thống kê các tiểu thương đang mua bán (đồ ăn, thức uống) hoặc những người có nhu cầu mua bán để có kế hoạch hỗ trợ tập huấn kiến thức về vệ sinh an toàn thực phẩm cho các hộ kinh doanh mua bán, dịch vụ ăn uống trên chợ nổi; tổ chức thả phao phân luồng, hướng dẫn các chủ phương tiện tham gia hoạt động mua bán và vận chuyển khách du lịch thực hiện các biện pháp đảm bảo an ninh trật tự, an toàn phòng chống cháy nổ, an toàn cứu hộ, cứu nạn và trật tự an toàn giao thông đường thủy nội địa; thường xuyên tổ chức kiểm tra giám sát việc thực hiện các

quy định, xử lý nghiêm các hộ dân, phương tiện cố tình vi phạm và vận động, khuyến khích các tiểu thương niêm yết giá hàng hóa khi bán cho khách du lịch.

UBND huyện Cái Bè cần phối hợp với các sở, ngành có liên quan thực hiện tốt công tác an sinh xã hội, xây dựng kế hoạch hỗ trợ các hộ tiểu thương, nhà vườn có điều kiện mua bán hàng hóa, nông sản trên sông; nghiên cứu đầu tư, thuê mượn phương tiện cho những hộ thiếu việc làm tham gia mua bán trên chợ nổi, vừa góp phần làm phong phú thêm sản phẩm trên chợ nổi, vừa giải quyết việc làm cho người dân, đảm bảo vấn đề về an sinh xã hội; tổ chức điều tra nhu cầu về giáo dục, y tế, vốn vay... đối với các hộ tiểu thương đang sinh sống trên chợ nổi, từ đó có biện pháp hỗ trợ họ một cách thiết thực.

Các công ty du lịch cần tích cực tham gia xây dựng và quảng bá sản phẩm du lịch chợ nổi; chủ động thiết kế và cung cấp các tour cho du khách tham quan chợ nổi; liên kết chặt chẽ với người dân mua bán trực tiếp trên sông và cư dân địa phương; đầu tư xây dựng các cơ sở dịch vụ: hàng lưu niệm, khu ăn uống, nơi lưu trú, khu vui chơi giải trí và mua sắm... ngay cả trên sông và trên bờ để tạo không khí vui nhộn cũng như kéo dài thời gian tham quan, lưu trú của du khách và kích thích tối đa sự chi tiêu của họ. Ngoài ra, cần đóng góp một phần kinh phí để nhà nước xử lý môi trường thu gom rác bảo vệ môi trường và tuyên truyền, quảng bá về chợ nổi cho du khách.

Hướng dẫn viên du lịch phải là “sứ giả” của các công ty du lịch với du khách và người dân địa phương; giới thiệu những kiến thức về chợ nổi và văn hóa địa phương; tuyên truyền cho mọi người có ý thức bảo vệ môi trường, xử lý thu gom rác thải đúng nơi quy định, không vứt rác bừa bãi xuống sông và phải có phong cách phục vụ chuyên nghiệp, cởi mở và thân thiện.

Người dân địa phương và giới thương hồ cần giữ gìn nét đẹp văn hóa kinh doanh; cung cấp đầy đủ và chu đáo các dịch vụ lưu trú, vận chuyển, ăn uống và mua sắm cho du khách; niêm yết giá dịch vụ theo quy định; đảm bảo an ninh, trật tự, an toàn cho du khách và có trách nhiệm bảo vệ môi trường...; có thái độ vui vẻ, thân thiện với du khách đến tham quan.

Khách du lịch cần tuân thủ nghiêm các quy định của cơ quan chủ quản tại các chợ nổi; tôn trọng văn hóa mua bán của cư dân chợ nổi và có ý thức bảo vệ môi trường sông nước, cảnh quang chợ nổi. ■

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nhâm Hùng (2009), Chợ nổi vùng đồng bằng sông Cửu Long, NXB Trẻ.
2. Huỳnh Ngọc Thu (2015), Chợ nổi ở Đồng bằng sông Cửu Long hiện nay, Tạp chí Khoa học Trường ĐHKHXHNV, số 18, tr.65.
3. Nguyễn Anh Tuấn, Trần Hoàng Diệu (Chủ biên năm 2007), Địa chí Tiền Giang (tập 2), Ban Tuyên giáo Tỉnh ủy Tiền Giang và Trung tâm UNESCO thông tin tư liệu Lịch sử và Văn hóa Việt Nam...

*Trường Đại học Tiền Giang